

SILVANO SAU

SREDSTVA JAVNEGA OBVEŠČANJA IN NARODNE MANJŠINE

V svojem uvodnem govoru na začetku tega posveta, je dr. Komac govoril o raznih "občutkih" narodnih skupnosti.

Ta "občutek" nedvomno obstaja, vsaj pri meni, občutek nesigurnosti, podrejenosti, včasih celo naraščajoče nevarnosti in tudi strahu. Pa tudi današnja okrogla miza in intervencije nekaterih visokih osebnosti, najvišjih osebnosti države Slovenije, niso pripomogle, da se ti občutki v meni razrešijo, pa čeprav bi se z vsem srcem rad njih rešil. Poglejte: če bi bila dejanska pripravljenost te družbe in države za razvoj manjšine res taka, kot to nakazujejo izrečene izjave in obljube, se določene stvari ne bi smele zgoditi.

Npr.: da se v skupščini občine Koper nočejo izpeljati statutarne spremembe v tistih poglavjih, ki pomenijo uskladitev občinskega statuta z veljavno ustavo Republike Slovenije prav na področju narodnosti. Občutek imam, da se nočejo izpeljati prav zato, ker sedanja ustava oz. sedanji amandmaji k tej ustavi določajo večje kompetence našim manjšinskim organizacijam. Ali pa dejstvo, da je koprsko sodišče izbrisalo iz registra Samoupravno narodno skupnost Italijanov kot pravno osebo. Rad bi verjel, da je bila samo pomota, tehnična pomota! **Ali pa, če pogledamo tudi tekst samega predloga ustave: v bistvu se moramo boriti, da bi v novi ustavi bilo tisto, kar smo že dosegli v prejšnjih letih. Ne da bi napravili korak naprej, ampak da dosežemo vsaj tisto, kar smo imeli že prej.** Na to se veže tudi vprašanje sredstev obveščanja.

Zato, da bi lahko živel skupaj z drugimi, da bi vzpostavil prve oblike družbenega sobivanja, je človek - od trenutka, ko se je zavedel sam sebe - kot enega temeljnih pogojev potreboval sredstvo, ki bi mu omogočilo komuniciranje. Dve osebi, ki predstavljata prvo celoto organizirane družbene strukture, potrebujeta gib ali besedo, ali oboje, s pomočjo katerih izrazita svojo misel, svoje namene, potrebe.

Bolj kot so se družbene skupnosti razvijale, bolj so - zato, da so se lahko soočile z vso organizacijsko razvejanostjo, ki je iz tega izhajala, in z vsemi potrebami, ki so izhajale iz vedno bolj organizirane dejavnosti - bile odvisne od razvoja komunikacijskega sistema. Njegov razvoj je najprej potekal po vertikali, od zgoraj navzdol, nato pa tudi od spodaj navzgor. Z razvojem mišljenja in potreb po njegovem posredovanju, pa se je razvijal tudi po horizontalni ravni.

Danes so sredstva javnega obveščanja temeljno orodje demokracije in dialoga med različnimi subjekti. Od tod izhaja pomen, ki ga imajo prav sredstva javnega obveščanja za narodne manjšine:

- za ohranjanje in razvijanje narodne identitete
- za komuniciranje z družbenim tkivom (družbo in državo)
- za komuniciranje z lastno narodno matico

Sedanji trenutek je, vsaj v Sloveniji, najbolj primeren za to, da se lotimo teh vprašanj: v razpravi je nova republiška ustava, vključno s položajem, ki naj bi ga v njej imele narodne manjšine. Veliko je govora o potrebi po zakonu o tisku in v pripravi je nov zakon o RTV. Imamo torej priložnost, da za ta vprašanja nakažemo možne rešitve, tudi načelne narave.

Takoj pa moramo povedati, da je bil s tega stališča načrt Ustave Republike Slovenije, vsaj v njegovem začetnem tekstu, pomanjkljiv, saj eksplicitno ni navajal subjektivne vloge narodne manjšine tudi na področju sredstev javnega obveščanja. Dejansko je bil tekst Načrta za ustavo dokaj restriktiven kar zadeva položaj narodnih manjšin, tudi do eksplicitne zahteve, naj bi za izhodišče vzeli že doseženo raven. Predlog Komisije za narodnosti pri republiškem parlamentu je vsekakor bolj pozitiven, saj predvideva, da je "Italijanom in Madžarom kot pripadnikom avtohtonih narodnih manjšin zagotovljena pravica do razvoja... dejavnosti na področju javnega obveščanja in založništva". Pa tudi "republika jih pri tem materialno in moralno podpira".

V nadaljevanju 63. člen kot ga je predlagala ta komisija in ki ga je Ustavna komisija republiške skupščine, vsaj kolikor nam je znano, sprejela brez večjih sprememb - predvideva, da bo s posebnim zakonom določen "način uresničevanja pravic avtohtone italijanske oziroma madžarske manjšine".

Pomisleki so lahko seveda različni, še zlasti, če ustavni tekst ni precizen in ustavno veljaven ter zavezujoč po vsebini glede načina prilagajanja zakonodajne dejavnosti.

Na primer: kako bodo lahko narodne manjšine opravljale svojo vlogo "subjekta", ki predvideva tudi formalno upravljanje s sredstvi javnega obveščanja? S kakšnimi sredstvi bo država Slovenija zagotovila materialno in moralno podporo tem iniciativam? Kako bodo posamezni zakoni v okviru splošnih ukrepov uspeli opredeliti posebnosti, ki se nanašajo na narodne manjšine?

Osebnostno menim, da morajo biti sredstva javnega obveščanja, katerih dejavnost je namenjena narodnim manjšinam, del širšega republiškega javnega sistema informiranja in da je potrebno v okviru tega sistema sprejeti ukrepe, ki legitimnim organom manjšin zagotavljajo možnost, da z njimi "upravljajo" po svojih potrebah in zmožnostih.

Da bi bili bolj jasni: ko analiziramo nekatere dejanske, že obstoječe razmere na področju informacijskega sistema za manjšine v Sloveniji in dejstvo, da niti ustava, niti zakoni, ki jih parlament pripravlja, ne dajejo natančnega odgovora, ugotovimo, kakšna sta dejanski položaj in dejanska vloga nekaterih inštitucij (radio in TV Koper), ki so bile formalno od nekdaj pojmovane v funkciji italijanske manjšine.

Vprašanja, ki se zastavljajo, so predvsem: ali resnično služijo interesom manjšine? V kolikšni meri? In v kolikšni meri uspeva manjšina po svojih organih upravljati s temi sredstvi? In dalje, ali daje nov zakon o RTV, trenutno v razpravi v parlamentu, konkretne odgovore na ta vprašanja?

Dejansko predstavljajo te inštitucije danes - isto pa velja tudi za radijski in televizijski medij madžarske manjšine - sredstvo, v katerem manjšina ni subjekt temveč objekt informacijskega sistema, ki ga dejansko usmerjajo drugi interesi. Tudi novi zakon, takšen kakršnega je sprejela republiška vlada in ga posredovala parlamentu v sprejem po hitrem postopku, kljub temu, da rešuje nekatera načelna vprašanja, ne daje ustreznega odgovora na vprašanje o "subjektivnosti" narodnih manjšin.

Nedvomno je pomembno, da amandma k 10. členu Zakona o RTV Slovenije predvideva neposredno zastopnost italijanske in madžarske narodnosti s tem, ko med 30 predstavnikov družbene skupnosti predvideva tudi po enega predstavnika teh manjšin. Toda kakšen bo položaj teh dveh predstavnikov? Bo njuna prisotnost lahko odločilna, ko se bo odločalo o programih, ki zadevajo manjšine? Ali pa bodo preglasovani? Glede na dane razmere ne vidimo druge možnosti, razen če bo statut RTV določal - kot smo že večkrat zahtevali - da je strinjanje manjšinskega zastopnika pogoj za sprejemanje odločitev o programih, namenjenih posameznim manjšinam.

Ta zakon določa tudi način, po katerem naj bi izvolili generalnega direktorja RTV in direktorja Radija in TV Slovenije. Isto naj bi veljalo za glavne in odgovorne urednike, za katere mora parlament dati svojo privolitev. Ni pa določeno, kakšen sistem bi moral veljati za imenovanje ali izvolitev glavnih in odgovornih urednikov za radijske in televizijske programe, namenjene manjšinam. To poglavje je še toliko bolj nejasno, če želimo manjšinam zagotoviti pravico do tega, da se povzdignejo v vlogo "upravljalca" programa, ki ga država namerava nameniti manjšinam. Kdo bo v tem primeru nosilec iniciative in pobude za celotno kadrovsko politiko? Bo to legitimen organ manjšine ali Skupščina RTV, kjer je predstavnik manjšine le eden izmed mnogih?

Da so ti problemi prisotni že danes, nam dokazujejo napetosti, ki so se pojavile na TV in Radiu Koper, ker ni jasne opredelitve o smotrih teh medijev in prav tako ni jasne opredelitve, kateri programi naj bi bili "nacionalni" programi, ki naj bi bili integralni del javnega sistema radijskega in televizijskega oddajanja. Te napetosti so se še stopnjevale v zadnjih dneh s poskusi nekaterih, da bi si pridobili sredstva in termine za programe ter s tem zakonodajalca postavili pred izvršeno dejstvo. Vse to se je, glede na številčno premoč struktur, ki niso vezane na interese manjšin, pa čeprav bi formalno morale delovati prav v njeno korist, seveda dogajalo s soglasjem organov upravljanja (upravnih in samoupravnih).

Še nekaj besed o informacijskem sistemu kot celoti, ki pa se nanašajo na posebnosti italijanske manjšine. Gre za posebnosti, ki jih niti država Slovenija, niti zakonodajalec v njenem imenu ne morejo spregledati.

V petinštiridesetih letih jugoslovanske izkušnje, se je italijanska manjšina, ne glede na pripadnost sonarodnjakov k Republiki Sloveniji ali k Republiki Hrvaški,

razvijala kot enoten družbeni, etnični in kulturni organizem. Neupoštevanje te predpostavke bi lahko pomenilo kulturno in organizacijsko odpravo manjšine. Toliko bolj, ker so številna sredstva - vključno z informacijskimi - temeljila na konceptu njene enotnosti in nedeljivosti. Tako imajo številne inštitucije, ne glede na njihovo fizično lociranost na teritoriju te ali one republike, vse eno nalogo, da svojo dejavnost razvijajo v korist celotne italijanske manjšine. Tako Založba "EDIT" iz Reke pridobiva sredstva za izdajanje dnevnika "La voce del Popolo" in drugega iz proračuna republike Slovenije in Hrvaške; prav tako tudi TV Koper - Capodistria in Radio Koper Capodistria.

Menimo torej, da je nujno, da Slovenija prevzame del svojih obveznosti, tudi zakonodajnih in ustavnih, za to, da bo še naprej zagotavljala - skupaj s hrvaško državo - akcijsko in organizacijsko enotnost italijanske manjšine, ob polnem spoštovanju državne suverenosti obeh republik. Še več, prav italijanska manjšina in njena zaščita na najvišjem nivoju lahko predstavljata enega izmed najbolj uspešnih projektov obeh republik tudi v evropskem okviru.